JULI OCHOA

PIRATES I BANDOLERS A CASA NOSTRA

Aquest escrit és un recull de relats breus publicats per l'autor en dates diferents, tant en el fòrum de discussió "Sant Just Desvern històric" com a la seva pròpia pàgina personal, hostatjats tots dos en una prou coneguda xarxa social.

Envoltant-los d'una certa aureola novel·lesca i potser fins i tot romàntica, la literatura i sobre tot el cinema, han tendit sovint a presentar-nos aquests elements generalment malvats i perillosos com a protagonistes d'intrèpides aventures gairebé sempre allunyades i desvinculades de la prosaica realitat quotidiana que normalment ens envolta.

No sempre, però, la cosa ha estat així. Les brevíssimes narracions que a continuació us presento venen en certa manera a mostrar-nos com de sorprenentment propera ens pot arribar a resultar de vegades l'acció d'aquesta mena de personatges.

Tot i que aquests petits relats no són, certament, els més espectaculars ni els més representatius que sobre aquest tema es puguin explicar, el seu tret comú és que en tots ells els pirates i bandolers han tingut una incidència més o menys directa sobre la meva gent o el meu poble,

Detall d'un exvot que ens mostra l'atac a una nau per part d'un xabec barbaresc.

UNA HISTÒRIA DE PIRATES

La investigació genealògica ens fa conèixer ocasionalment petites però apassionants històries que els va tocar viure als nostres parents remots.

Aquesta pot ser una d'elles:

L'avi desè de la meva dona i onzè de la meva filla va ser un pescador de Sant Andreu de Llavaneres que es deia Genís Sants del Carrer i Alsina, nascut el 15 de gener de 1577 en aquella localitat marinera, fill del també pescador Joan Francesc Sans del Carrer i de la seva muller Magdalena Alsina.

En Genís es va casar el 23 de novembre de l'any 1600 amb Maria Sala, també de Llavaneres, i va tenir tres fills: Antoni, el gran; Pau, el mitjà (que és el nostre avantpassat) i Sebastià, el petit. Tots tres fills van ser pescadors, com el pare i l'avi.

Eren temps difícils i el flagell de la pirateria marítima a les nostres comarques costaneres constituïa una constant des del segle XIV i fins ben entrat el XVIII.

L'activitat dels pirates algerians, que sovint navegaven en naus lleugeres i de poc calat, no només consistia en el saqueig i robatori, sinó també en una altra activitat, la principal i altament lucrativa: els segrests, pels quals obtenien quantiosos rescats.

Sebastià Sants, el germà petit, va ser una víctima d'aquells segrests. Mentre pescava, la seva barca va ser capturada pels pirates barbarescos i ell va passar a engrossir el nombre de captius concentrats a Alger. Per entendre la dimensió d'aquest fenomen només cal recordar que, a principis del segle XVII, Alger tenia uns cent mil habitants, als que calia afegir vint-i-cinc mil captius procedents d'arreu d'Europa.

Desembarcament de captius al port d'Alger

Pares mercedaris redimint captius cristians

El preu que es pagava per l'alliberament era força alt i sovint les famílies havien d'endeutar-se. En el cas de Sebastià Sants demanaven pel seu rescat 300 rals de 8 , els famosos "pesos forts" o "pesos durs" que van donar lloc als actuals dòlars.

Desesperat però resolt a alliberar el seu fill, el pobre pare es va posar en contacte amb Joan Oms, de Blanes, que estava organitzant una expedició a Alger per tal d'alliberar diversos captius pagant els corresponents rescats.Genís va poder aplegar 200 d'aquells rals, i Oms li va finançar el que faltava.

A començament de novembre de 1641 va sortir l'expedició de rescat, tal com ens ho confirma la carta que Joan Oms va escriure a Genís Sants, i que es conserva a l'Arxiu Parroquial de Sant Andreu de Llavaneres:

> *«Per tot aquest mes va una barcha alger conforme li dira lo donador desta qui es lo qui va. Veiau si podeu ajustar uns dos sents reals de 8 ho 150 Ll b per atreurer vostre fill Sabastia de esclavitut cosa que no sab lo que es sino quin pasa - axi dich que sempre que fasau dita cantitat encara que coste dit Sabastia 300 reals de 8 jo bastraure los demes obligant vos ab bones fermanses a pagar me lo que bastraure de mes a mes dins tant de tems que m aureu de pagar - no so llarch que tinch molt que representar pena que fasau els fons vos y alguns srs de exa vila que se queus fan caritat per atraurer lo desditxat que esta alla y sera salvar una anima - y deu pagara*

a qui mes fara per ell y advarteschan que esta diligentia que fas no es per mon intares que ja veuen que noi es sino queu fas per amor de deu y se que de ell ne aure paga - per que se lo que patex Sabastia y lo perill corra - y ne es causa un cosi que te alla que es renegat - no dich altre sols la resposta per lo donador y si jo falto en dir cosa ell dira. deu a vos guarde. Blanes y novembre a 8 de 1641.Joan Oms menor».

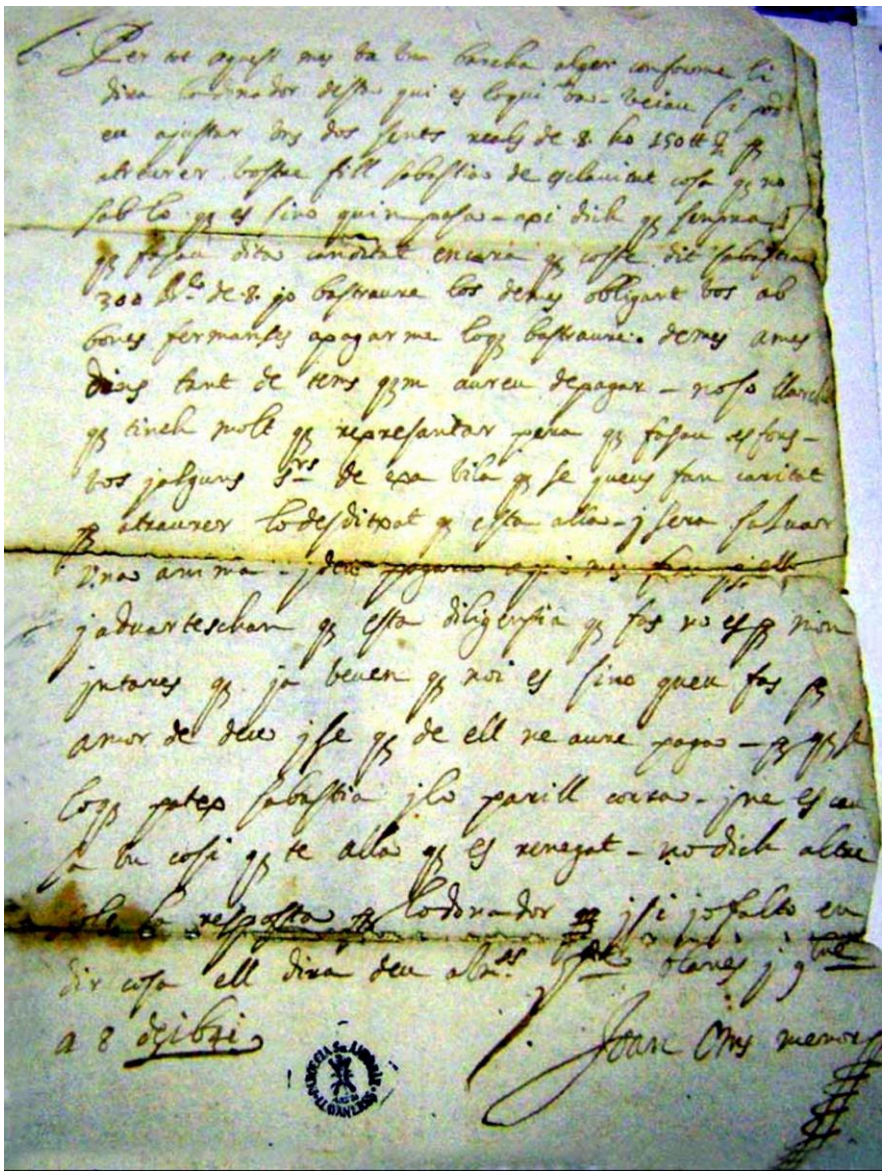

El document conservat a l'arxiu parroquial de Sant Andreu de Llavaneres

El final d'aquesta història ja ens és prou conegut: La cosa va acabar bé i Sebastià Sants va poder ser rescatat del seu captiveri nord africà i va tornar a casa. Es va casar amb la també llavanerenca Magdalena Farragut i Vehils i va viure fins als quaranta-dos anys, no havent tingut fills, que en tal cas haurien estat cosins germans dels nostres avantpassats directes.

QUAN ELS PIRATES ÉREM NOSALTRES

Aquest segon relat és bastant més reculat en el temps que l'anterior, i ve a recordar-nos allò de que "qui estigui lliure de culpes que tiri la primera pedra"...

Remuntant-nos novament en la pròpia genealogia ens arribem a endinsar en les apassionants històries vitals d'aquells que havien estat els nostres avantpassats, la major part dels quals va tenir uns cognoms totalment diferents als que ara portem nosaltres.

Un d'aquests cognoms és el de Llançol de Romaní, el qual va entrar en el meu arbre genealògic de la mà de la meva àvia quinzena, la valenciana Isabel Lucrècia Llançol de Romaní i Borja, que a finals del segle XV es va casar amb el cavaller, també valencià, Joan del Milà, senyor de Masalavès, a la Ribera Alta (Els Milà enllaçarien més endavant amb els Vallterra, aquests amb els Tàrraga, els quals ho farien després amb els Pérez Hurtado, que ho van fer al seu torn amb els Núñez-Cortés i aquests amb els García-Vianos, que ho farien amb els Sánchez i aquests finalment amb els González, que, com podeu veure, són els que m'han llegat el meu segon cognom).

El besavi de l'abans esmentada Isabel Lucrècia va ser el meu avi divuitè Berenguer Mateu Llançol de Romaní, un cavaller valencià que era senyor de la localitat de Vilallonga, a la Safor.

Tot cercant dades biogràfiques d'aquest personatge vaig tenir ocasió de saber que havia mort de manera violenta el 27 d'agost de l'any 1398 durant l'assalt a una localitat nord-africana en el context d'un episodi històric relativament poc conegut: La Croada de Tedeliç.

Estol català davant d'una ciutat, segons el manuscrit Chigiano. Biblioteca Vaticana.

El 24 d'agost de 1397, un estol format per quatre galeres barbaresques dirigides per un valencià renegat anomenat Pere Fuster havia assaltat i saquejat la localitat de Torreblanca, emportant-se cent vuit captius, les joies de l'església i una custòdia plena d'hòsties consagrades.

En saber-se la notícia, el Consell del Regne de València va organitzar una expedició punitiva per tal de castigar aquella injúria i recuperar les sagrades formes, empresa que va comptar amb el recolzament del rei Martí l'Humà i la benedicció de Benet XIII, el Papa Luna.

L'armada, formada per valencians i mallorquins, va salpar d'Eivissa el 14 d'agost amb rumb a la costa de Barbària. Estava formada per una setantena de vaixells, entre galeres, galiotes i fragates, en els quals anaven embarcats uns set mil cinc-cents homes. Quan van arribar a les costes africanes, una part va bloquejar els ports veïns mentre que el gruix de la flota s'encaminava a Tedeliç on van arribar el 27 d'agost.

Van assaltar la ciutat en un atac que va causar un miler de víctimes entre els vilatans (en el decurs d'aquell assalt el meu avantpassat va trobar la mort en caure d'una de les escales de mà emprades per superar les muralles) i un cop conquerida la plaça es van dedicar a saquejar-la completament, agafant com a esclaus tots els supervivents que van poder trobar, unes tres-centes persones, i calant-li foc a tot abans de marxar.

Visió idealitzada a posteriori de l'atac a Tedeliç. Oli de Josep Orient (Segle XVI).

El cronicó «Rerum apud Maioricas gestarum» del notari mallorquí del segle XIV Mateu Salzet és prou descriptiu d'aquells fets:

> *«Lo stol dessus dit apres grans fortunas per aquell sostengudes, vench é arriba denant lo loch appellat Tedelis, terra de moros, ahon tres galeas, so es, duas de Valencia, é*

una de Mallorques, la qual menava P. Moscaroles, se acostaren, é finalment isqueren en terra, é apres de aquelles tots los altres fustes, é assenyaladament los fustes de rems, é aqui feren de lurs armes. E finalment dins spay de una hora ells entraren é esveyiren lo dit loch ab forsa darmes; é tingueren lo dit loch per hun jorn é mig; é dins aquest spay lo dit loch fo desrobat, é dins aquell molts moros, axi mascles com fembres é infants pochs morts, los quals prenen suma segons relacio de molts de CCCC persones. E ultra foren cativades pesades CL persones. E á la perfi meteren foch en lo dit loch. E asso fo dimarç á XXVII de agost any dessudit. E lo sendema que fo dimecres á mig jorn les gens del dit stol jaquiren lo dit loch.
En lo combatiment del dit loch mori mossen Bng. Lansol de Valencia per so com caygue de una scale, é un castella».

Ben mirat, aquella "Croada" no va deixar de ser una operació piràtica totalment equiparable a aquella altra que l'havia motivat. No obstant això, en el súper selectiu imaginari popular, els "dolents" sempre han estat ells, i els "bons", és clar, nosaltres !!!

SEGRESTAT PELS BANDOLERS

En aquest relat deixem ja l'entorn costaner per començar a parlar de casos relacionats amb bandolers de terra endins.

L'avi dotzè de la meva filla i onzè de la meva dona es deia Salvi Pla, i havia nascut cap al darrer quart del Segle XVI a la localitat selvatana de Brunyola.

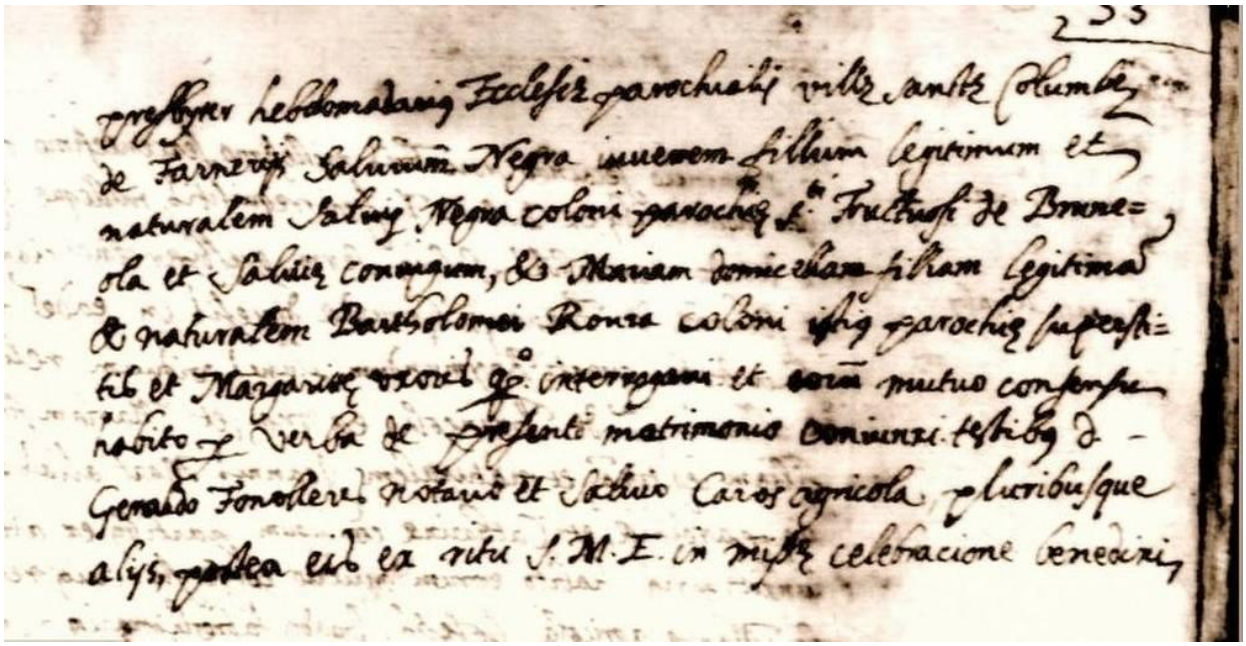

Menció de Salvi Negre, veí de Brunyola, a la partida de casament d'un fill seu, també de nom Salvi, a Santa Coloma de Farners.

S'havia casat amb una noia del mateix poble que es deia Sàlvia, pubilla de la masia anomenada Can Negre. Per això, i seguint l'ancestral i generalitzat costum que llavors s'estilava de fer prevaler el cognom de la pubilla sobre el del seu marit, els seus fills durien en endavant el cognom Negre, i fins i tot ell mateix passaria a dir-se Salvi Pla àlies Negre, i també Salvi Negre, sent conegut per tothom amb l'apel·latiu de "Lo Negre de Brunyola".

Com era home d'empenta, amb bon ull i molta capacitat de treball, en molt poc temps va fer prosperar la seva nova llar, fent-la una casa rica. Orgullós de les seves realitzacions, l'any 1597 va estampar el seu nom a la pedra clau de la porta adovellada de la masia.

Tot semblava anar com una seda, però quan el nostre protagonista, ja madur, rondava la cinquantena, va tenir el que sens dubte seria l'ensurt més gran de la seva vida, ja que va ser segrestat, ni més ni menys, pel famosíssim bandoler i cap de quadrilla, nyerro de filiació, Joan Sala i Ferrer, més conegut pel nom de Joan de Serrallonga.

El bandoler Joan de Serrallonga amb la seva companya Joana Torrelles (a) Massissa i altres elements de la seva quadrilla.

Anys més tard, el mateix Serrallonga donava detalls d'aquell fet durant la causa que es va seguir arran de la seva detenció, que es va produir la vigília de Tots Sants de 1633 a Can Agustí de Santa Coloma de Farners :

> *«E mes dich señor que es veritat que en lo mes de febrer del any 1627 un dia que nom recorda jo quin dia era anant jo aquadrillat ab Antich Gornes, Hieronim Gornes y Amer Gornes germans ja preterits y trobantnos sobre lo loch de Brunyola devallarem*

al cami prop de la casa de T. Pla dit lo Negre de Brunyola y de ventura encontrarem a dit Pla al qual detinguerem y robarem los diners que portave que foren quinse o setse lliures que jo non viu mes y per lo que dits Gornesos deyen ere home rich lo lligarem ab cordas que ja portavem y li diguerem ques composas ab tres centes liures y que nol dexariem anar manco y aportant pres y lligat a dit Pla dit lo Negre passarem a la rectoria de les Esposes y trobant alli a dos dones y un fadri los diguérem que anassen a casa dit Pla vinguessin a rescatarlo y que portassen tres centes liures que nol donariem un diner manco y que si no les portaven lo mataríem y que quant portarien lo diner vinguessen deves lo bosch de Osor y aportantnosne per boschs y montanyes a dit Pla ferem cap en dit bosch de Osor y per alli nos detinguerem set o vuyt dies al cap dels quals vingue un germa de dit Pla ab dos o tres de altres yns portaren dites tres centes liures ab or y plata si be es veritat que jo nols viu perque no mi volgui demostrar y dites tres centes liures prengueren dits germans Gornesos y donaren liberat a dit Pla y apres tots nos partirem dit diner aixi les dites tres centes liures com les que haviem ja robades a dit Pla que cada hu prengue sa part y jo la mia».

Rectoria de Sant Martí Sapresa, també conegut com a Sant Martí de les Esposes, on els bandolers van fer saber l'import que exigien pel rescat.

El pagament del rescat exigit pels bandolers, tot i suposar una bona mossegada, no aconseguí afeblir la puixant economia de Can Negre, que, durant bastant temps, va continuar sent una de les principals cases d'aquella població.

Pel que fa als segrestadors, els tres germans Gornés, naturals del veïnat de Plantadís, a la Cellera, van ser capturats i morts a finals de l'any 1633. Joan de Serrallonga també seria executat, a Barcelona, el 8 de gener de l'any 1634.

Primera pàgina de l'expedient judicial que s'esmenta, i que es conserva a la biblioteca del Museu Balaguer, de Vilanova i la Geltrú.

El procés judicial contra el bandoler Joan Sala i Ferrer i la seva partida, miraculosament rescatat a mitjan Segle XIX per l'historiador i escriptor Joan Cortada i Sala (1805-1868) quan els jutjats de Barcelona estaven fent neteja i l'anaven a cremar, va passar més tard a mans del també escriptor Víctor Balaguer (1824-1901), i actualment es troba dipositat a la biblioteca del museu que aquest va crear a Vilanova i la Geltrú i que porta el seu nom. Es tracta del document més llarg i complet que es conserva a Catalunya sobre el fenomen del bandolerisme català del segle XVII. És un volum de gairebé nou-cents folis manuscrits, que recull les declaracions de tots el encausats en aquell judici, i en el que es descriuen els delictes pels quals se'ls jutjava. Per la seva vàlua i importància, el procés ha estat considerat com a bé d'interès cultural. L'any 1932, l'Ateneu Barcelonès va fer una còpia mecanografiada en tres volums, la qual és fàcilment consultable a la seva biblioteca, així com també a través d'Internet.

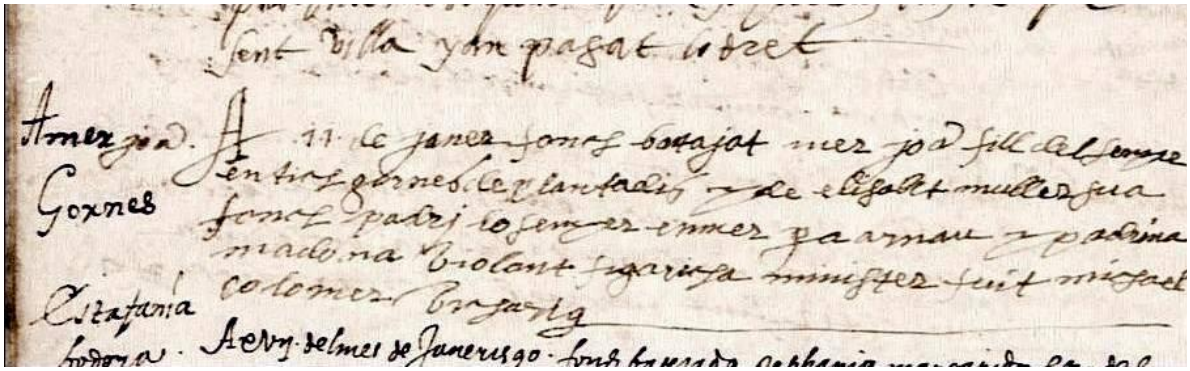

Partida de baptisme d'Amer Gornés, un dels segrestadors de Salvi Pla i també avantpassat nostre.

Un detall prou curiós d'aquesta història que m'ha brindat l'apassionant estudi de la genealogia, és que un dels segrestadors de Salvi Pla també era avantpassat nostre: Efectivament, Amer Gornés, nascut al veïnat de Plantadís de la Cellera l'onze de gener de 1590, és l'avi onzè de la meva filla i desè de la meva dona en una altra branca familiar propera que més endavant acabaria enllaçant.

Com podeu apreciar, tot va quedar en família !!!

EL SILENCI DEL VELL JOAN FORN

Aquesta altra historia, si és que en el fons hi ha algun tipus d'història, podria estar també relacionada amb un dels protagonistes, sinó el principal, del relat anterior…

El meu quart cognom és Forns, i em ve del meu avi vuitè, Joan Forn, de qui us explicaré el poc que se sap de la seva història.

Sota les aigües del pantà de Susqueda, a les Guilleries, es troba el que havia estat el poble de Querós, del qual ara tan sols es conserven les restes de la seva església parroquial dedicada a Sant Martí, abandonada i en ruïnes, tot just a tocar de les fredes aigües d'aquell pantà.

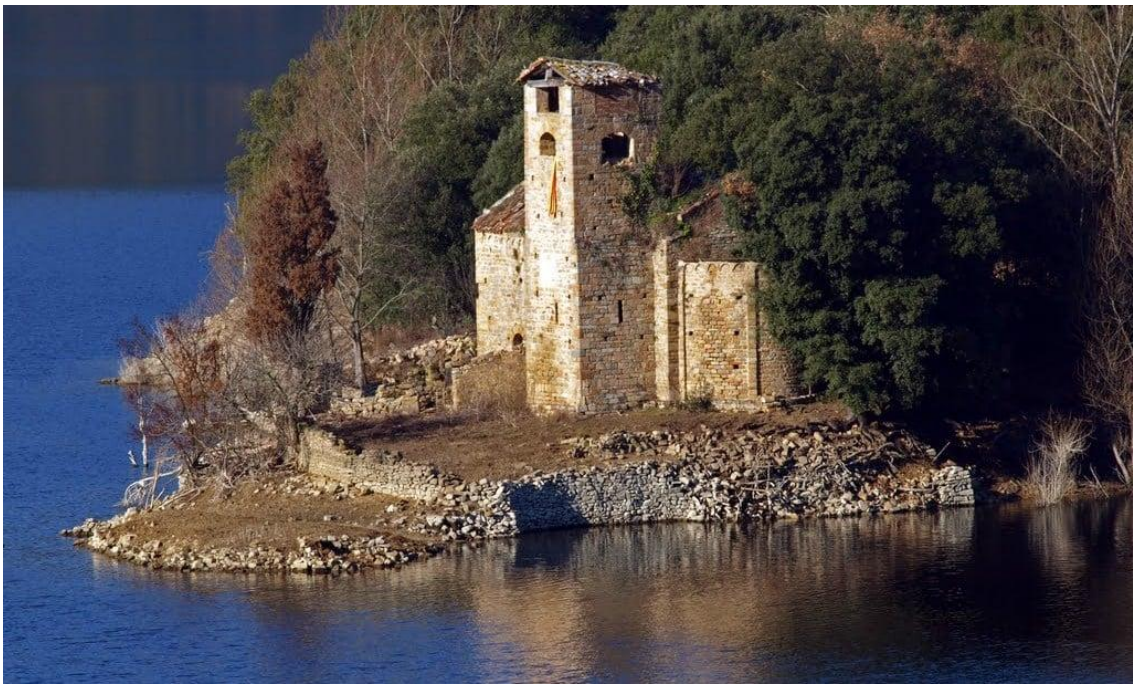

Les restes de l'església de Sant Martí de Querós, al costat del pantà de Susqueda.

Fins a finals del segle XVII, l'aspecte d'aquella població era totalment diferent, ja que es tractava d'un petit poblet de muntanya, ben viu, en el que cada un dels seus veïns tenia els elements suficients per a guanyar-se ben bé la vida.

Aquest era el cas del meu avi vuitè, Joan Forn, i de la seva muller, Joana, que vivien tranquil·lament al petit poble de Querós, tal com ho havien fet, des de sempre, els seus pares i avis.

La sempiterna pau d'aquell poble començà, però, a veure's pertorbada quan, l'any 1618, la Margarida Tallades, amiga de la família i pubilla de la veïna masia de Can Serrallonga, es va casar amb un fadrí, fill de Viladrau, que es deia Joan Sala.

Aquest tal Joan Sala, tot prenent l'apel·latiu d'aquella masia, esdevingué el principal cap dels bandolers que assolaren la Catalunya Central durant la primera meitat del Segle XVII, especialment quan l'any 1627 va caure la partida de'n Margarit, i els seus supervivents van passar a reforçar la que ell comandava.

No es conserven, curiosament, notícies de Joan Forn durant tot aquell temps en què la partida de'n Serrallonga, convertida en "l'enemic públic número 1" era perseguida pels lloctinents Miguel de los Santos de San Pedro (1628-1629), el duc de Feria (1629-1630) i el Duc de Cardona (1630-1632).

Finalment, per causa d'una delació de l'hereu del Mas Agustí, de Santa Coloma de Farners, la partida d'en Serrallonga fou capturada el 31 d'octubre de 1633, i en Joan de Serrallonga, el seu cap, seria ajusticiat a Barcelona el 8 de gener de 1634.

No hi ha elements suficients com per a afirmar cap possible relació, però tot ens duu a pensar que, possiblement com a conseqüència d'aquells fets, trobem que en Joan Forn, sense que hi hagi cap motiu aparent, aplega les seves pertinences susceptibles de trasllat, tanca la casa on des de sempre havia viscut la seva família, i marxa d'aquell poble, amb la seva dona Joana i el seu fill Gabriel, sense dir a ningú cap on va, tot cercant l'inici d'una nova vida.

La penedesenca localitat de Sant Cugat Sesgarrigues, on Joan Forn va establir la seva residència.

No serà fins a uns quants anys més tard, en què el trobarem, ja vell, instal·lat a Sant Cugat Sesgarrigues, un poblet del Penedès, al costat de Vilafranca, on, molt més endavant, l'any 1707, el seu fill Gabriel, ja gran, es casaria amb l'Eulàlia Vidal, pubilla d'una de les famílies més antigues del poble.

El vell Joan Forn, a l'inrevés que molts altres avis, mai va parlar als seus nets d'aquells anys en què ell havia estat jove.

BANDITS A SANT JUST

La següent narració va tenir lloc al meu poble, afectant una família, els descendents de la qual són amics i conveïns meus.

Per un instant imaginem-nos el Sant Just Desvern de fa poc més de dos segles: És el divendres 15 de desembre de l'any 1800, la propera setmana serà Nadal i ja estem gairebé a punt d'acabar aquest primer any del segle dinou que tot just hem estrenat. Ens trobem ara en el període de l'any en què els dies són més curts, i el fred ens convida al recolliment i al caliu de la llar. Són moments d'estar en família més que no pas de passar llargues hores al camp.

La santjustenca masia de Can Vilà de la Muntanya.

Aquest vespre, després d'haver sopat i d'haver dut al llit i acotxat les seves dues filles, Anna, de 3 anys, i Magdalena, nascuda fa pocs mesos, el santjustenc Gaspar Vilar i Cuiàs, de 33 anys, i la seva esposa Teresa Vilagut Balasc, natural de Santa Creu d'Olorda, amos de la masia que encara avui és coneguda pel nom de Can Vilà de la Muntanya, fan una petita sobretaula a l'escó, tot repassant les feines que els caldrà fer l'endemà. Des que es van casar, ara farà uns cinc anys, el pes de les feines del mas l'han hagut de dur ells dos, ajudats en tot moment pels mossos.

Tot i que amb l'arribada dels freds hagi disminuït considerablement l'activitat agrícola, en una masia com la de Can Vilar de la Muntanya sempre hi ha moltes coses a fer.

- Ens caldrà començar a collir les escaroles i els bròquils i després passar a les cols i apis de Nadal, tan preuats en aquesta època. No hem de descuidar tampoc la segona collita de la patata. Cal també que ens plantegem les podes i els empelts que hem de començar a fer, així com també controlar les olives, que ja gairebé estan per collir-les ...

Concentrats en aquestes cabòries, cap dels dos no ha parat atenció que, a fora, les oques i els gossos estan fent, potser, una mica més de xivarri del que és normal.

De sobte se sent una certa remor al cancell, seguida d'un fort cop que fa que la porta s'obri i que, juntament amb l'aire glaçat de l'exterior, entri a la casa un grup d'homes armats.

Els desconeguts intrusos agafen immediatament els estorats esposos i els lliguen fortament a les cadires. Altre tant fan amb els mossos, als quals localitzen poc després d'haver fet un breu escorcoll per les diverses dependències del mas.

Irrupció dels bandits a Can Vilà de la Muntanya.

Llavors, tot posant la punta d'un ganivet en el coll dels esglaiats esposos, els pregunten on tenen guardats els principals objectes de valor de la casa. La pressió de l'acer sobre la pròpia carn convenç immediatament en Gaspar Vilar de la criminal determinació que mou aquella gent, i el fa confessar als facinerosos els diversos punts on es troben els béns que els bandits volen.

Un cop aconseguit tot allò que anaven buscant, i tot deixant lligats encara els pobres estadants de can Vilar, aquella gent desaparegué submergint-se dins de la mateixa foscor de la que poc abans havien sorgit.

Dies després, un desmillorat Gaspar Vilar, extremadament prim i amb el color totalment trencat, explicava aquests fets a un testimoni d'excepció: Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, el qual ho recollia d'aquesta manera en el seu ben conegut "Calaix de Sastre":

> *«Antes d'ahir a la nit succeí la desgràcia als pagesos de casa Vilar, del poble de Sant Just Desvern, sita en aquelles muntanyes a l'altra part de la Riera, al nord, una mitja hora distant, o cerca, del poble, que se n'hi entraren alguns lladres, i robat-los tot lo que tenien, havent lligat l'amo i demés de la casa, apuntant-los lo punyal al coll, a dir res, lo que no executaren, sí que dut-se'n un grandíssim susto, ab lo temor fundat que els matassen».*

Suposat retrat del baró de Maldà, testimoni d'excepció d'aquesta historia.

L'ensurt causat per aquell succés va arribar a afectar fins a tal punt la salut del pobre Gaspar Vilar, que mig any després, el dia 17 de maig de 1801 , passava a millor vida quan tan sols comptava 34 anys. Ell va ser el darrer amo d'aquella masia que va ostentar el cognom Vilar. La seva vídua i la seva filla gran es van casar anys després amb Sadurní i Miquel Reventós, pare i fill , naturals de Sant Vicenç dels Horts, i una nova nissaga va passar a ser la titular d'aquella masia que, no obstant això, ha anat conservant el nom de Can Vilar (ara Can Vilà), fins als nostres dies.

UN FET SAGNANT A ESPLUGUES

La següent d'aquestes narracions va tenir lloc a la veïna localitat d'Esplugues de Llobregat, havent estat protagonitzada per una quadrilla de bandits capitanejada per Jaume Montserrat Pagès, nascut a Sant Just Desvern l'any 1821, un bon exemple del que van ser els trabucaires de l'època, uns elements que podríem situar a cavall entre el bandidatge i la guerrilla, i que sovint podien decantar-se cap una o altra banda en funció de la conjuntura.

Una de les primeres accions delictives atribuïdes a Jaume Montserrat de les que es té notícia és la que va tenir lloc la nit del 4 o 5 d'agost de 1840 a l'espluguina masia coneguda per la Casa Blanca.

La desapareguda masia espluguina de Can Valls.

Aquesta casa, que també ha estat coneguda amb el nom de Can Valls, va ser enderrocada durant la segona meitat del Segle XX i es trobava a la barriada de la Plana, on actualment hi ha el carrer del 8 de març (abans del Dr. Manuel Riera), en el seu tram comprès entre els de Quintana i Rovellat. Un carrer veí duu el nom de "Marquès d'Espanya" en record de qui havia estat el propietari de la casa i de les terres que l'envoltaven.

Aquesta masia era propietat del mariscal de camp de l'exèrcit D. Enrique Andrés de España y Taberner, quart marquès d'Espanya i baró de Ramefort, secretari de la Inspecció General de l'arma de cavalleria, detentor de la gran creu de la Reial i militar Orde de Sant Hermenegild, i nebot de Charles d'Espagnac de Cominges de Couserans i de Foix, el terrible Comte

d'Espanya, capità general de Catalunya de trista memòria, ultrarreaccionari, absolutista i darrerament carlí, el qual havia estat assassinat l'any anterior a Organyà pels seus propis companys d'armes.

Com en tants altres casos, l'amo no residia a la casa, i aquesta era cuidada pel masover Pau Riera, natural de l'Hospitalet, que estava casat amb Josepa Escala, de Santa Coloma de Cervelló, la qual, abans de casar-se amb en Riera, havia treballat com a minyona dels marquesos propietaris d'aquella masia. Juntament amb el matrimoni també hi vivien els seus fills, la mare d'ell, i els mossos que ajudaven a les feines de la casa.

Va córrer la veu de que el marquès d'Espanya havia retirat les joies i altres objectes de valor de la seva casa de Barcelona i les havia fet portar en el seu cotxe a la casa d'Esplugues. Havent tingut notícia d'això gràcies al propi cotxer del marquès, una colla de bandits, que la memòria popular identifica amb el grup capitanejat per Jaume Montserrat, va decidir apoderar-se d'aquell botí.

Mn. Esteve Carbonell, el rector d'Esplugues que va recollir aquest sagnant episodi.

La relació del què va passar, transmesa de boca en boca, fou recollida pel rector d'Esplugues, Mn. Esteve Carbonell i Pujol, qui, un segle després d'aquells fets, ens els descrivia així:

> *«Pels voltants de la festa major de Sant Just, cap al tard del dia 4 ó 5 d'agost de l'any 1840, una colla d'homes emmascarats, entre ells el cotxer, manats pel temible capità*

de lladres Montserrat, envaïren la casa sobtadament, detenint tot seguit el masover, fills i mossos.

A Pau Riera, amenaçant-lo amb armes, li exigien els tresors que, segons deien ells, havia portat el propietari, contestant el masover que no sabia res d'allò. Mentre uns tancaren a l'estable els mossos i els fills, d'altres lligaren a cada cap de la pastera a Pau i a la seva mare, que estant a la cuina fent el sopar i sentint les disputes, va sortir aïradament, amenaçant els lladregots amb la cullera de remenar l'olla.

Lligat i sense defensa, en Pau no contestava res, i això potser perquè ignorava on eren els tresors, o també per no trair el seu senyor; per tal d'espantar-lo, davant d'ell degollaren la seva pobre mare. Malgrat de veure aquella tragèdia, continuava sense dir res.

Folls d'indignació, en veure que no podien arrancar el secret al desventurat masover, el degollaren també al peu de la pastera on estava lligat.

La seva esposa que es trobava en estat de gestació avançat, la tenien lligada de braços i cames a una cadira; al seu costat hi tenia una filleta d'uns dos anys, plorant esporuguida, i per tal de fer-la callar, un dels assassins li donà una punyalada al cap, quedant marcada del front tota la seva vida.

Sembla que el cotxer criminal, causant de tants estralls, en veure la masovera lligada i la seva filla ferida i demés conjunt esgarrifós, va dir als altres criminals, "Ja n'hi ha prou de sang; no fem com a Santa Coloma, on assassinaren tota la família d'una masia".

Una víctima d'una ganivetada. Gravat de Gustave Doré.

Enmig d'aquell tripijoc, casualment passava pel camí del davant de la casa, ara carrer Rovellat, un fill de cân Coll, anomenat el Pericó, amb una parella de bous, el qual venia del treball; mirant a l'interior de la casa i en veure que hi passava quelcom d'extraordinari, va entrar-hi; en veure'l els lladregots es llançaren damunt d'ell i d'una ganivetada li obriren el ventre, deixant-lo a terra per mort.

Assassinats els uns i tancats els altres, els criminals es dedicaren a saquejar la casa inútilment, puix que no varen trobar res. Cansats i desil·lusionats, es disposaren a menjar i beure tot el que trobaren, sense notar com havia fugit el Pericó, el qual aguantant-se el ventre, va poder arribar al poble. Com els bous havien arribat a cân Coll sense el Pericó, la seva família, estranyada, va sortir en busca d'ell, trobant-lo prop del poble tant mal ferit que al cap de poc d'haver explicat la seva desgràcia, va morir.

Al poble hi havia un destacament de soldats i la família donà part dels greus succesos al cap de la força; aquest ordenà tocar el cornetí per a ajustar els soldas i anat a cân Valls. Els criminals, en sentir el toc de cornetí, precipitadament abandonaren el menjar i fugiren cap a l'Hospitalet.

Recorden encara avui amb horror els descendents d'aquella desventurada família, l'horrible tragèdia de què foren víctimes els seus besavis».

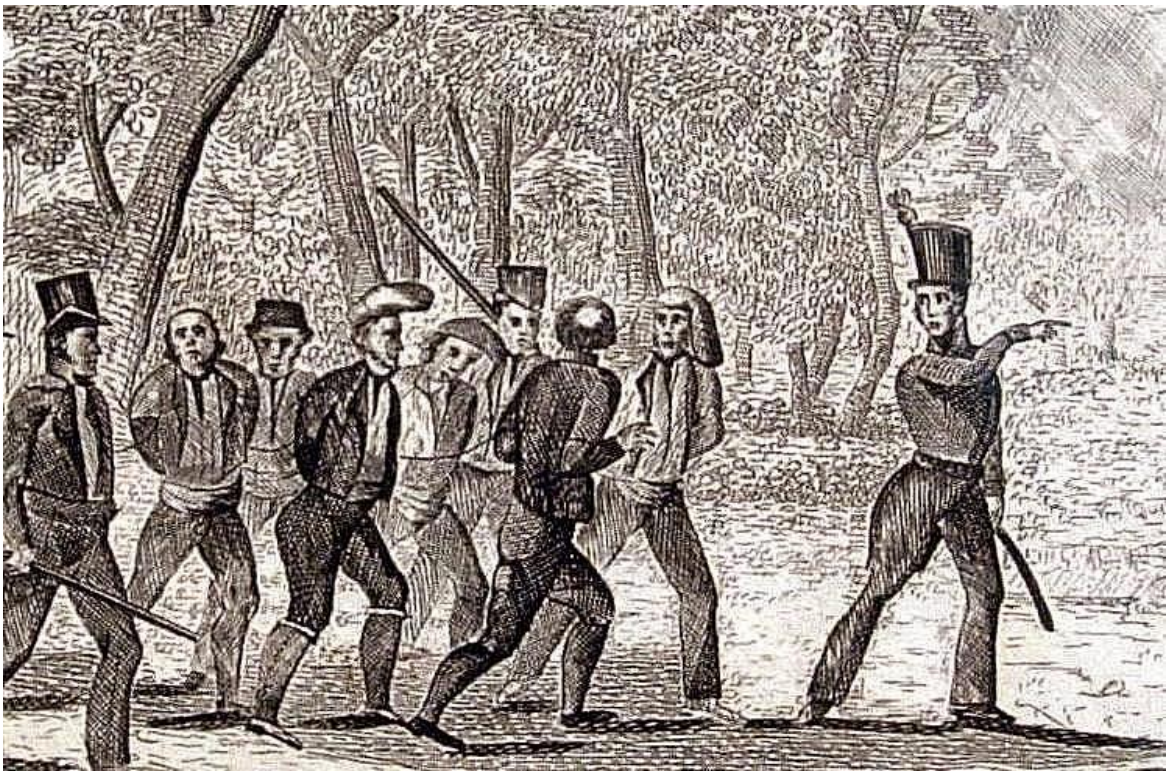

Corrua de bandits capturats pels mossos d'esquadra.

Poc temps després aquella banda de malfactors era desarticulada per l'autoritat i capturats els seus integrants, els quals foren duts a judici l'any 1841. Sorprenentment, tot i que sobre els

membres d'aquella partida pesaven, almenys, els tres crims comesos a Esplugues, en Jaume Montserrat, que n'era el cap, només va ser sentenciat a dos anys de presó pel fet d'haver comès un robatori en quadrilla, condemna que va complir en el presidi de Barcelona.

EMBOSCADES A LA BAIXADA DE SANT FELIU

El tram de carretera entre Sant Just i Sant Feliu, tant la primera baixada que va des de Can Modolell fins al torrent del Pont Reixat (on ara hi ha el supermercat Caprabo), com la segona, que des dels Quatre Camins resseguia la tàpia de la Torreblanca (des d'on ara hi ha uns blocs de pisos de construcció recent fins al Consell Comarcal) i arribava a creuar la riera de Sant Just per trobar les primeres cases de Sant Feliu, havia estat durant molts anys un indret realment solitari que ja en temps de la Guerra del Francès havia estat escenari d'una famosa emboscada parada pel guerriller Josep Manso a les tropes invasores.

Els qui trenta anys després d'aquell combat s'aprofitaven també d'aquella solitud eren les quadrilles de trabucaires, tant si es tractava de partides de guerrillers com si eren colles de vulgars bandolers. Això passava en plena II Guerra Carlina, dita també Guerra dels Matiners.

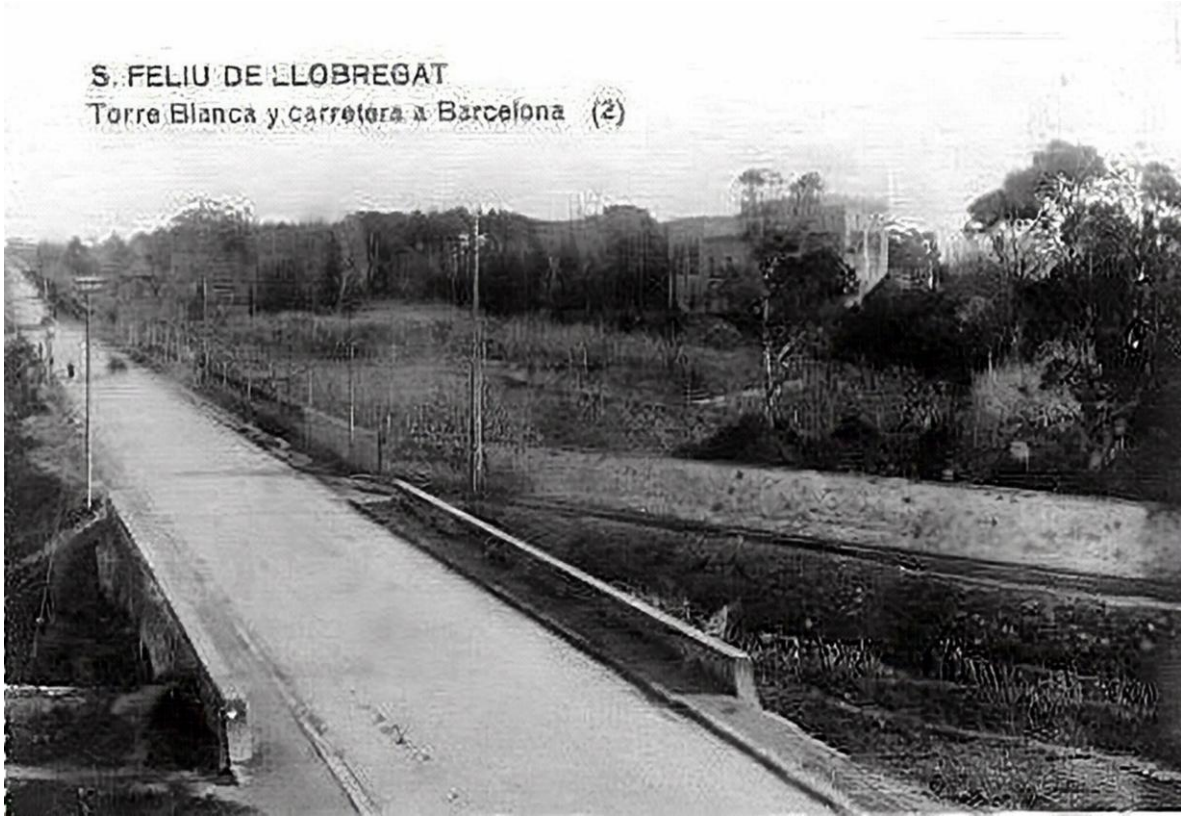

La baixada de Sant Feliu vista des del seu encreuament amb la riera de Sant Just. Targeta postal del primer terç del Segle XX.

Tot repassant la premsa de l'època, ens trobem amb la notícia de l'assalt a una diligència que es va cometre en aquells indrets la nit del dia 14 de maig de 1847. Així ens ho describia en primera plana el diari "El Español" del 21 de maig de 1847:

> *"ROBO DE UNA DILIGENCIA. La diligencia que salió de Barcelona, á las diez de la noche del 14 para Zaragoza, fué robada en las inmediaciones de San Feliu de Llobregat por unos malhechores. Detenida la diligencia, segun cuentan, fué sacada de la carretera real y conducida á un campo planero á la misma carretera. Soltaron los animales y en seguida ataron á los pasageros y conductores, de modo que hasta la madrugada de ayer domingo, no fueron socorridos. El coche prosiguió su camino, los pasageros fueron robados de cuanto tenian, pero no fueron maltratados. Se cuenta de varias maneras este hecho, pero creemos que esto es lo mas exacto".*

Potser per tranquilitzar el públic, "El Heraldo" del 30 de maig de 1847 publicava pocs dies després la següent nota:

> *"Decíase en Barcelona el 26 que habian sido cogidos dos de los ladrones que robaron cerca de San Feliu la diligencia que salió dias atras, de cuyo robo dimos cuenta á nuestros lectores".*

Si és que realment va tenir lloc tal detenció, poc efectiva hauria de ser, com tot seguit veurem.

Assalt a una diligència, segons la capçalera d'un ventall català de l'època.

Un cop acabades unes urgents obres de millora del seu paviment que en aquell temps es van realitzar, aquell tros de carretera va continuar sent tan solitari com ho havia estat abans, per a gran satisfacció dels saltejadors que, pel que es veu, el tenien com un dels seus punts d'aguait, i així, el 19 de desembre d'aquell any, els malfactors tornen a actuar altre cop en el mateix lloc d'abans, i a més, emprant idèntic mètode. Altre cop "El Español", ara del 26 de desembre de 1847, ens descrivia aquest fet a la seva primera plana:

> *"El domingo sobre las 9 de la noche, fué detenida la diligencia que venía de Madrid en la bajada de San Feliu de Llobregat, por unos ladrones, que ataron a los viageros tendiéndolos en el suelo, y les robaron todo el dinero y cuanto de valor les encontraron: gran fortuna que no fueron maltratados".*

Assalt a una diligència (detall), per Francisco de Goya (1787).

Per força, aquella baixada havia de tenir un encant especial per als bandolers. El formar part de la carretera més important i transitada de la regió, la seva solitud, la possibilitat d'una posterior fugida en qualsevol direcció... eren elements que la feien altament atractiva als seus ulls. Prova d'això és que no havien passat encara cinc mesos des d'aquest segon robatori, quan tornem a tenir notícia d'un altre assalt comès en el mateix indret. Les víctimes, aquest cop, foren els passatgers de la diligència que venia de Lleida. "El Popular" del 10 de maig de 1848 ens ho explicava així:

> *"Escriben de Barcelona que el 4 entre 10 y 11 de la noche fué asaltado en la subida de san Feliu por cinco ladrones con puñal en mano y alguna pistola el omnibus que venia de Lérida. Amenazaron de muerte al mayoral, enseguida hicieron bajar á los pasageros haciéndolos poner boca abajo, á escepcion de una mujer que no la dijeron nada y les robaron cuatro relojes y todo el dinero que llevaban que se calcula serian de 200 a300 duros".*

Tres atracaments en aquell mateix indret eren ja, potser, un gra massa, i en Manuel Gibert, cap polític de la Diputació Provincial de Barcelona, es va acabar interessant per aquest darrer cas, tot enviant a l'alcalde de Sant Just la següent requisitòria d'informació:

> *"Procederá V. desde luego á la averiguacion de todos los hechos relativos al robo de la diligencia Leridana cometido en la noche de ayer á las diez y cuarto en la subida de San Felio, remitiéndome el resultado de sus indagaciones.= Dios guarde á V. ms. as.= Barcelona 5 de mayo de 1848".*

També el jutjat de primera instància de Sant Feliu de Llobregat, que a partir del mes de setembre de 1847 i per raons de seguretat s'havia traslladat temporalment a Molins de Rei, es va interessar en esbrinar aquest cas. Com a conseqüència de tal interès, l'Ajuntament de Sant Just rebia poc després un ofici de data 9 de maig, que li enviava Juan Pío Torrecilla, titular d'aquell jutjat, en el que es requeria la compareixença de Miquel Estaper Granyer, masover de la Torreblanca, per tal que testifiqués sobre aquell fet.

Una altra diligència assaltada. Oli de Manuel Serrano (1855).

La manca de més notícies al respecte fa pensar que no es va poder atrapar aquells delinqüents, els quals, d'altra banda, sembla ser que també van acabar deixant d'actuar en aquell indret.

Aquell sector despoblat de la carretera va continuar durant bastant temps més exercint el seu poder de fascinació sobre noves partides de delinqüents. Així podem trobar que, 27 anys després d'aquests fets, tornava a ser escenari d'assalts als carruatges que hi circulaven, tal com ens ho confirma una ordre de crida i cerca dictada pel jutjat de primera instància de Sant Feliu de Llobregat i publicada al "Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona" de l'1 de desembre de 1874:

> *"En virtud de lo acordado por el Sr. Juez de primera instancia de este partido, en méritos del sumario que se instruye en este y por ante mi fé sobre robo á varios carreteros en la carretera de primer órden de Madrid á la Junquera y en el punto denominado los cuatre camins, término de S. Justo Desvern, en la noche del veinte y cuatro de Setiembre próximo pasado...".*

I ENCARA EN EL MATEIX INDRET

Ja en èpoques més properes als nostres temps, i pràcticament en el mateix lloc que en el relat anterior, es va tornar a repetir el tipus d'accions referides en el relat anterior, aquesta vegada, però, no foren comeses per vulgars lladregots, sinó que el seus protagonistes van ser uns idealistes que lluitaven contra un enemic gegantí: la dictadura franquista. Ells mateixos definien d'aquesta manera la raó dels assalts que realitzaven (Declaració atribuïda al guerriller confederal hospitalenc Francesc Sabaté Llopart)::

> *«No som atracadors, som resistents llibertaris. Això que ens enduem servirà per donar de menjar als fills dels antifeixistes que han afusellat i que es troben abandonats i pateixen fam. Som els que no hem claudicat ni claudicarem, i seguirem lluitant per la llibertat mentre tinguem un alè de vida».*

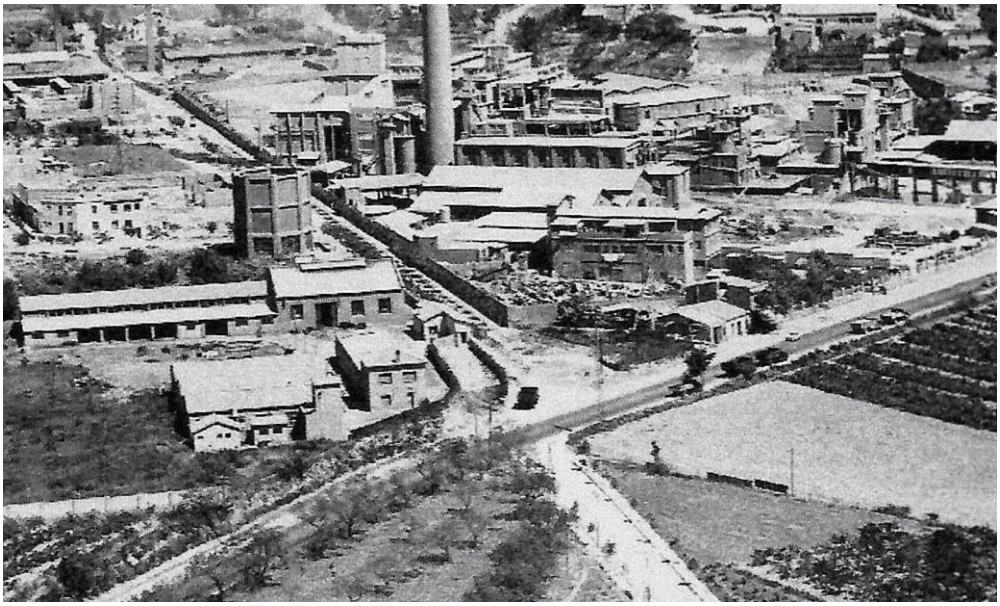

L'indret dels Quatre Camins, situat a la carretera N-II al seu pas per Sant Just Desvern, a tocar de la fàbrica de ciment Sanson. Fotografia: ICGC.

La matinada del diumenge 6 de juliol de 1947, un escamot de maquis format per José Plazas Aparicio, Fernando Maraña Falcón, Cristófol Castellví Sabaté, José Asensio García i Manuel Andreu Cubero es van apostar a la carretera N-II al seu pas per Sant Just Desvern, en el punt anomenat Els Quatre Camins, a tocar de la fàbrica de ciment Sanson, disposats a anar assaltant els vehicles que s'hi anessin acostant, tot seguint el que era el seu més habitual "modus operandi" d'obtenció de fons.

El primer vehicle que va arribar a aquell punt va ser un cotxe estranger, amb matrícula de Nova York. El conduïa Esteve Noguera Furriol, un home de cinquanta-cinc anys, vidu, que havia nascut a la Garriga i que de ben jove havia emigrat a Mèxic, passant després als Estats Units, on residia des de l'any 1916, havent obtingut finalment la ciutadania estatunidenca l'any 1942. Establert a Nova York s'havia llaurat una certa posició econòmica treballant com a sastre, arribant a tenir diversos locals als districtes de Queens i el Bronx.

L'atzar va fer que aquella matinada creués Sant Just per la carretera, esdevenint el primer dels automòbils que els maquis baixllobregatins van aturar. Amb les cares cobertes amb mocadors i amenaçant-lo amb les seves pistoles, els assaltants li van prendre tres mil pessetes, però el més greu per ell va ser que aquell ensurt i els posteriors tràmits a les dependències policials li havien esguerrat qualsevol possible bon record d'aquell viatge.

El següent vehicle va arribar quan els guerrillers encara retenien el primer cotxe.

En ell viatjava l'industrial barceloní Vicente Flores Barba, que viatjava acompanyat per la seva esposa, Josefina Mas Giner i era propietari de la indústria electrònica Ibero Componentes S.A., situada al carrer de Villamarí número 106-108, dedicada a la fabricació, entre altres, dels coneguts aparells de ràdio de la marca De Wald.

D'aquest segon vehicle els assaltants van obtenir set-centes pessetes en metàl·lic a més d'un rellotge i un joc de ploma estilogràfica i llapis valorats en conjunt en vuit-centes cinquanta pessetes.

Considerant que era molt arriscat perllongar la permanència en aquell lloc, especialment perquè els guanys que estaven obtenint no justificaven l'alt risc assumit, els assaltants van deixar marxar els cotxes i es van fer fonedissos pels diversos camins que sortien d'aquell punt.

* * *

Avui dia, afortunadament, tots podem passar tranquil·lament per aquesta carretera com ho fem per qualsevol altra del nostre país, convençuts de que en el nostre temps ja no passen aquestes coses... Sense parar-nos a pensar en que fins el passat setembre de 2021, que ben mirat va ser fa tot just quatre dies mal comptats, tots hem estat pagant religiosament els peatges de les autopistes (i en unes quantes encara ho fem).

Sant Just Desvern, hivern de 2022
JULI OCHOA